

ՀՏԴ 336.663

Տնտեսագիտություն

Գռհար ՄԱՐԳՍՅԱՆ

ԱրՊՀ ֆինանսահաշվային ամբիոնի ավագ դասախոս, տ.գ.թ.

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՅՎԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՎՃԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Հոդվածում ներկայացված են կազմակերպությունների իրացվելիության և վճարունակության կառավարման հիմնական մեթոդները, սահմանված են կազմակերպության իրացվելիության և վճարունակության գնահատման չափանիշները, ինչպես նաև առաջարկված է կազմակերպության ֆինանսական կառավարման իրականացման սխեման:

Բանալի բառեր՝ իրացվելիություն, վճարունակություն, իրացվելիության կառավարում, ֆինանսական վերլուծություն, վերլուծության մեթոդներ, ընթացիկ իրացվելիության գործակից:

Г. Саркисян

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ И ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТЬЮ ОРГАНИЗАЦИИ

В статье представлены основные методы управления ликвидностью и платежеспособностью организаций, определены критерии оценки ликвидности и платежеспособности организации, а также предложена схема осуществления финансового управления организацией.

Ключевые слова: ликвидность, платежеспособность, управление ликвидностью, финансовый анализ, методы анализа, коэффициент текущей ликвидности.

G. Sargsyan

IMPROVING THE METHODS OF MANAGING THE LIQUIDITY AND SOLVENCY OF THE ORGANIZATION

The article presents the main methods of managing of the liquidity and solvency of organizations, defines the criteria for assessing the liquidity and solvency of the organization, and also proposes a scheme for financial management of the organization.

Key words: *liquidity, solvency, liquidity management, financial analysis, analysis methods, current liquidity ratio.*

Իրացվելիության կառավարումը իրացվելիության մակարդակի վրա կազմակերպության ղեկավարության համակարգված, գիտակցված, նպատակաուղղված ազդեցության գործընթաց է՝ հիմնված ճանաչողության, օբյեկտիվ օրինաչափությունների և առաջադեմ միտումների օգտագործման վրա՝ ի շահ կազմակերպության արդյունավետ գործունեության և ընդհանուր զարգացման ապահովմանը¹:

Իրացվելիության կառավարումն, անշուշտ, դիտվում է որպես մտավոր աշխատանքի տեսակ, որն իրենից ներկայացնում է հաջորդական կառավարչական գործառնությունների, պարբերաշրջանների, գործընթացների համակարգ, որոնք ապահովում են կազմակերպության վճարունակության մակարդակի համակարգումը և կարգավորումը:

Կազմակերպության իրացվելիության կառավարման գործընթացում կարևոր նշանակություն ունի իրացվելիության վերլուծությունը, որը թույլ է տալիս նախնական տվյալներ ստանալ նրա վիճակի մասին: Վերլուծական գործընթացում արված եզրակացությունները թույլ են տալիս, իրենց հերթին, որոշել առկա հիմնախնդիրների լուծման ուղիները:

Ֆինանսական կայունությունը և ընթացիկ իրացվելիությունը կարևորագույն ֆինանսական ցուցանիշներ են, որոնք գտնվում են կազմակերպության ղեկավարի և ֆինանսական ծառայության ուշադրության ներքո: Դրանք օգտագործվում են կազմակերպության ֆինանսական վիճակի, նրա տնտեսական հուսալիության, վարկունակության, մրցունակության, սնանկացման հնարավորության գնահատման ժամանակ և ծառայում են որպես կառավարչական որոշումներ մշակելու գործիք:

Վճարունակության և իրացվելիության կառավարումն անց է կացվում առնվազն երկու ուղղություններով՝ իրացվելիության բարձրացում և չվճարումների կանխարգելում (նվազում): Կազմակերպության

¹ *Տե՛ս՝ Баранов А.Н. Управление ликвидностью и платежеспособностью предприятия, "Экономика и социум" No 6 (37) 2017.*

վճարունակությունը կարելի է բարձրացնել՝ պարբերաբար անցկացնելով տարբեր միջոցառումներ, որոնք վերացնում են վճարունակությունը նվազեցնող պատճառներն ու գործոնները, ինչպես նաև նպաստում են ակտիվների իրացվելիության բարձրացմանը: Դրանք են՝ ընթացիկ ակտիվների տեսակարար կշռի աճը ընդհանուր ակտիվների կազմում, իրացվելիք ընթացիկ ակտիվների մասնաբաժնի բարձրացումը, ակտիվների իրացվելիության արագացումը: Կազմակերպության վճարունակությունը կարելի է ամրապնդել նաև՝ բարձրացնելով արտադրանքի որակը, կենտրոնացնելով աղբյուրները, որոնք թուլացնում են ֆինանսական լարվածությունը՝ մշակելով կազմակերպության առողջացման տարբեր ձևեր և այլն: Զգալի նշանակություն ունի կազմակերպության ֆինանսական դիրքը, որը թույլ է տալիս որպես հաշվարկների միջոց օգտագործել առևտրային (ապրանքային) մուրհակները: Բարձրացնելով վճարունակությունը՝ կազմակերպությունը միաժամանակ ապահովում է չվճարումների նվազեցումը և կանխարգելումը: Միշտ արդիական է վճարային հոսքերի նկատմամբ հսկողության ուժեղացումը: Այդ նպատակով ցանկալի է կազմել դրամական միջոցների մուտքերի և ելքերի պլաններ, վարել վճարային օրացույց: Գնորդների կողմից չվճարման կանխարգելման ձևերից են հանդիսանում կանխավճարները, ֆինանսապես հուսալի (վստահելի) կառույցների (կայուն բանկերի, խոշոր ապահովագրական, ֆինանսական, ներդրումային ընկերությունների, պետական մարմինների և այլնի) կողմից ակրեդիտիվների, տարբեր տեսակի երաշխավորությունների օգտագործումը, ինչպես նաև գրավով գործարքների իրականացումը:

Ժամանակակից շուկայական պայմաններում կազմակերպության վճարունակությունը որոշվում է ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ կառավարմամբ:

Կազմակերպության իրացվելիության կառավարումը ենթադրում է կազմակերպության ֆինանսների այնպիսի տեղաբաշխում, որը թույլ կտա անհրաժեշտության դեպքում արագ մարել պարտավորությունները:

Համաձայն «Экономика и право» բառարանի¹, գոյություն ունեն իրացվելիության կառավարման մի շարք մեթոդներ:²

Ø **միջոցների բաշխման ընդհանուր մեթոդ**, որի էությունը կայանում է համախմբված ներգրավված և սեփական միջոցները ըստ անհրաժեշտ ուղղությունների բաշխելու մեջ,

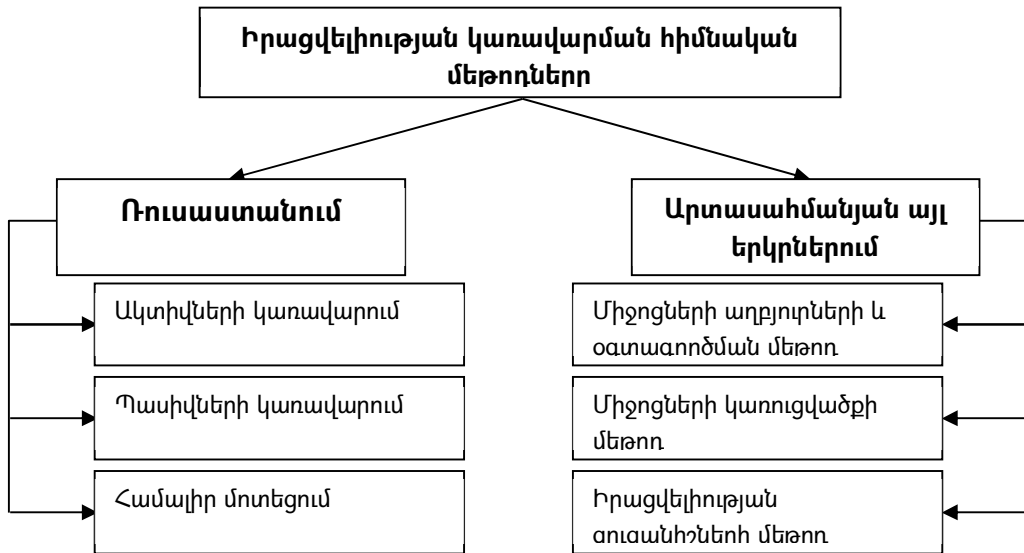
¹ *Stu*՝ <http://economics.niv.ru/doc/dictionary/economy-and-law/fc/slovar-211-2.htm> Экономика и право: словарь-справочник Статьи на букву "У" (часть 2, "УПА"-"УСП").

² *Stu*՝ **Гавриленко В.Г.**, Капитал. Энциклопедический словарь. – Минск: Право и экономика, 2009. – 858 с.

Ø **ակտիվների բաշխման** (միջոցների փոխարկման) **մեթոդ**, որի էությունը կայանում է կարճաժամկետ պարտավորությունների ժամկետներին համապատասխան ակտիվների տեղաբաշխման մեջ (օրինակ, մինչև մեկ տարի ժամկետային ավանդները ուղղվում են մինչև մեկ տարի վարկերի տրամադրմանը),

Ø **գիտական կառավարման մեթոդ**, որի դեպքում միջոցների բաշխումն օպտիմալացնելու համար օգտագործվում է գծային ծրագրավորման գործիքակազմ:

Ռուսական և այլ արտասահմանյան տնտեսագետների կողմից առաջարկվող իրացվելիության կառավարման հիմնական մեթոդներն ընդհանրացված են գծապատկեր 1-ում: Նշենք, որ դրանք վերաբերում են բանկերի իրացվելիության կառավարմանը:

Գծապատկեր 1. Իրացվելիության կառավարման հիմնական մեթոդները*

Նշված մեթոդները հիմնականում կիրառելի են նաև արտադրական կազմակերպությունների համար: Մասնավորապես, մեր կողմից առաջարկվել է կիրառել ակտիվների կառավարման, պասիվների կառավարման և իրացվելիության ցուցանիշների մեթոդները:

Իրացվելիության կառավարման գործընթացում առավել մեծ ուշադրություն պետք է հատկացվի դեֆիտորական պարտքերի կառավարմանը:

* Կազմված է հեղինակի կողմից:

Գործնականում դեբիտորական պարտքերի կառավարումը միջոցների շրջանառելիության վերահսկողություն է: Դեբիտորական պարտքերի ավելի արդյունավետ կառավարումը ենթադրում է՝

Ø կետանցված և ժամկետանց դեբիտորական պարտքերի պարբերաբար մոնիտորինգ և ժամկետների նկատմամբ ընթացիկ հսկողություն,

Ø հաճախորդների բազայի դիվերսիֆիկացիա. որքան փոքր է մեկ գնորդի մասնաբաժինը վաճառքի ծավալի մեջ, այնքան լավ,

Ø կանխավճարների, կարճ ժամանակահատվածում վճարումների դեպքում գեղջային համակարգի կիրառում,

Ø դեբիտորական պարտքերի պլանավորում՝ ձգտելով հասցնել դրանք նվազագույն արժեքի,

Ø նվազագույնի հասցնել կամ հնարավորինս բացառել ոչ դրամային հաշվարկների ձևերը, ինչպիսիք են փոխանակումը, հաշվանցումները և այլն:

Ընթացիկ ակտիվների արդյունավետ օգտագործումն ուղղված է դրանց շրջանառելիությունը արագացնելուն, այսինքն՝ պտույտների թվի ավելացմանը և մեկ շրջապտույտի տևողության կրճատմանը: Պաշարների կառավարման շրջանակներում պետք է օպտիմալացնել մատակարարման ժամկետները, ընտրել կարգապահ, հուսալի մատակարարների, պաշարների շրջանառելիության տևողությունը կրճատելու համար կիրառել արտադրական գործընթացների կազմակերպման առաջադեմ մեթոդներ, խթանել իրացումը՝ ապրանքային մնացորդների ավելացումը կանխարգելելու համար:

Շարադրվածի հիման վրա սահմանվում են կազմակերպության իրացվելիության և վճարունակության գնահատման չափանիշները.

Ø **Խումբ 1՝** ոլորտի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում, ոլորտի ռիսկայնություն.

Ø **Խումբ 2՝** արտադրության և իրացման դինամիկան, իրացման շուկայի մասշտաբները, արտադրանքի տեսականու բազմազանություն, շուկայի սեզոնականության գրավչություն, համապատասխան շուկաներում մասնաբաժիններ, հաճախորդների և մատակարարների բազաների դիվերսիֆիկացում.

Ø **Խումբ 3՝** հիմնական միջոցների մաշվածություն, հիմնական միջոցների բարոյական հնացում, հիմնական միջոցների օգտագործվող տեխնոլոգիաների արդիականություն, պատրաստի արտադրանքի և առանցքային հումքի տեղափոխման համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքի առկայությունը, տարածաշրջանային ենթակառուցվածքների այլ գործոնները.

Ø **Խումբ 4՝** ընկերության լրացուցիչ մրցակցային առավելություններ՝

ընկերության բրենդի համբավը, բացառիկ իրավունքները, լիցենզիաները, արտոնագրերը և այլն.

Ø **Խումբ 5**¹ կառավարման գնահատում, ղեկավարների փորձը և գործարար համբավը.

Ø **Խումբ 6**¹ ֆինանսական ցուցանիշների գնահատումը, գործառնական շահույթի դինամիկան, կապիտալի եկամտաբերությունը, իրացման շահութաբերությունը, ընթացիկ իրացվելիության գործակիցը, դեբիտորական պարտքերի շրջանառելիությունը, դեբիտորական պարտքերի կառուցվածքը, ժամկետանց դեբիտորական պարտքի առկայությունը, կրեդիտորական պարտքերի կառուցվածքը, ժամկետանց կրեդիտորական պարտքի առկայությունը, կրեդիտորական պարտքերի շրջանառելիության տևողությունը, պաշարների շրջանառելիության տևողությունը, սեփական կապիտալի և ակտիվների հարաբերության դինամիկան, ներդրումների կառուցվածքը, ներդրումների ճկունությունը:

Այսպիսով, իրացվելիության և վճարունակության կառավարումը ցանկացած կազմակերպության ֆինանսական մենեջմենթի կարևոր բաղադրիչ է: Իրացվելիության հետ կապված խնդիրները կարող են բավականին լուրջ հետևանքներ ունենալ ընկերության համար, ընդհուպ մինչև սնանկացում: Կազմակերպության իրացվելիությունը և վճարունակությունը բարձրացնելու համար, առաջին հերթին, անհրաժեշտ է իրականացնել կազմակերպության ֆինանսական գործունեության վերլուծություն:

Ուստի կազմակերպության իրացվելիության կառավարման կարևորագույն բաղադրամասերից մեկը ֆինանսական հաշվետվությունների վերլուծությունն է: Վերլուծությունն ընթանում է մի քանի ուղղություններով՝ հորիզոնական, ուղղահայաց, թրենդային¹:

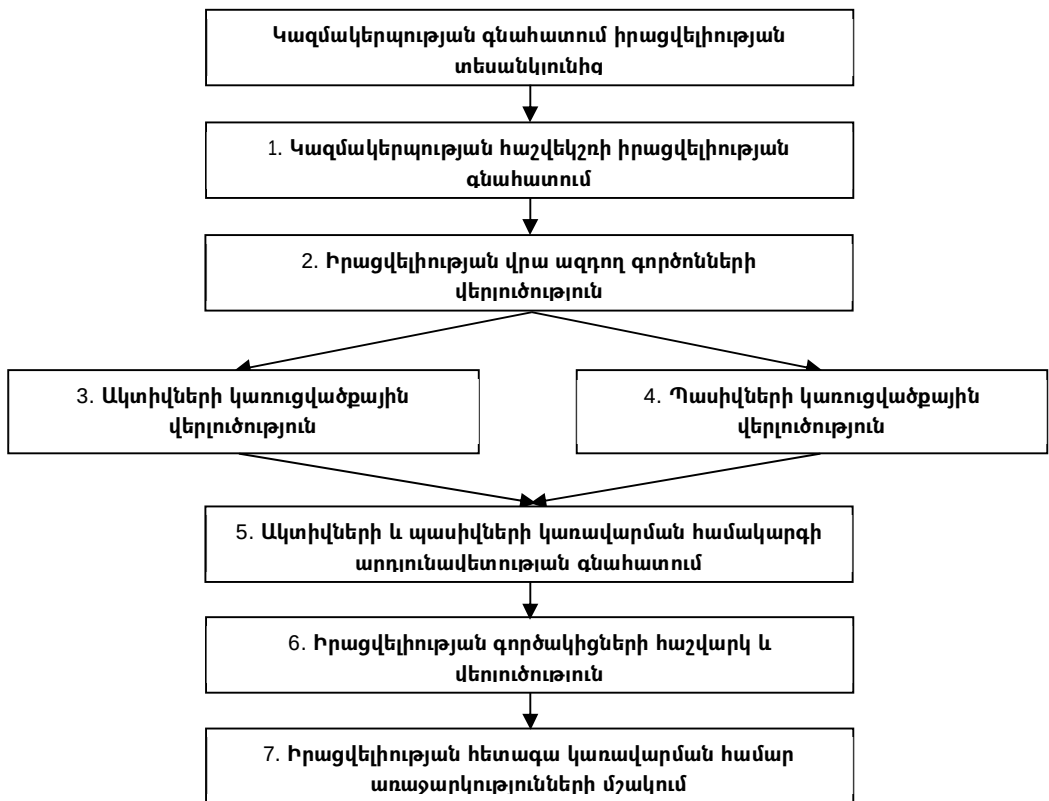
Հետազոտության հորիզոնական մեթոդը հաշվետվության յուրաքանչյուր կետի համեմատությունն է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի տվյալների հետ: Այն ոչ միայն թույլ է տալիս հետևել փոփոխություններին, այլև կանխատեսել աճի կամ նվազման միտումները: Ուղղահայաց վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս որոշելու ծախսի այս կամ այն հոդվածների տեսակարար կշիռը տվյալ ժամանակաշրջանի հաշվետվություններում: Հետազոտության թրենդային մեթոդը հաշվետվությունների յուրաքանչյուր դիրքի ուսումնասիրության միջոցով թույլ է տալիս բացահայտել ընդհանուր զարգացման միտումները և կատարել կանխատեսում: Իրականացվում է նաև գործակիցների հաշվարկ,

¹ <http://fb.ru/article/10288/upravlenie-likvidnostyu-predpriyatiya> Автор: Анастасия Давыдова 24 Марта, 2012.

որը թույլ է տալիս կատարել համեմատական վերլուծություն ըստ դիրքերի:

Ներկայումս Արցախում ֆինանսական վերլուծությունը և կազմակերպության իրացվելիության կառավարումը ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային հատվածում գտնվում է բավականին ցածր մակարդակի վրա, ինչը բացատրվում է տեղական մասնագետների ոչ բավարար կրթությամբ և պետությունում, ընդհանուր առմամբ, ֆինանսական վերլուծության ոչ մեծ փորձով:

Մեր կողմից առաջարկվում է կազմակերպության ֆինանսական կառավարումն իրականացնել հետևյալ սխեմայով (գծապատկեր 2).

Գծապատկեր 2. Կազմակերպության իրացվելիության կառավարման հիմնական փուլերը*

Կազմակերպության իրացվելիության ֆինանսական կառավարման գործում առանձնակի ուշադրություն պետք է դարձվի ընթացիկ իրացվելիության կառավարմանը: Կազմակերպության ընթացիկ

* Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

իրացվելիության բարձրացումը ֆինանսատնտեսական վիճակի բարելավման չափազանց կարևոր խնդիր է: Դրա լուծումը պետք է հանդիսանա ֆինանսական առողջացման ռազմավարության բաղկացուցիչ մասը:

Այս խնդրի լուծումն իրականացվում է կազմակերպության կառուցվածքի կատարելագործման, դրա կորուստների կրճատման, նոր տեխնոլոգիաների, նյութերի ներդրման, ավելորդ գույքից ազատմանն ուղղված կազմակերպատնտեսական առանձին միջոցառումների իրականացման միջոցով: Այդ միջոցառումների կազմը շատ լայն է: Օրինակ՝ նյութական ծախսումների կրճատում, վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսների ծախսումների կրճատում, արտադրական բանվորների վարձատրության գումարի նվազեցում, վերադիր ծախսերի կրճատում, սոցիալական օբյեկտների ծախսերի կրճատում¹:

Գրեթե բոլոր այդ միջոցառումներն ուղղված են կազմակերպության ծախսումների կրճատմանը, նրա գույքի և պարտավորությունների կառուցվածքային բարելավմանը: Հետևաբար, դրանք կարող են օգտագործվել նաև ընթացիկ իրացվելիության բարձրացման նպատակով:

Գրականության մեջ ներկայացված ընթացիկ իրացվելիության կառավարման մեթոդների կազմը սահմանափակվում է հետևյալով.

Ø ընթացիկ իրացվելիության գործակցի արժեքի բարելավում՝ ակտիվների կառուցվածքի և հաշվապահական հաշվեկշռի պասիվների փոփոխության միջոցով.

Ø ընթացիկ իրացվելիության գործակցի նորմատիվ արժեքի հաշվարկ.

Ø կազմակերպության ֆինանսական վիճակի ախտորոշում՝ ըստ ընթացիկ իրացվելիության գործակցի արժեքի:

Տնտեսագիտական գրականության մեջ բացակայում է ընթացիկ իրացվելիության գործակցի նորմատիվային արժեքը սահմանելու վերաբերյալ միատեսակ մոտեցում: Աղբյուրների մեծամասնությունում առաջարկվում է ընդունել այն հավասար 2-ի:

Ընթացիկ իրացվելիության գործակցի արժեքը հաշվարկելու և կառավարելու նպատակով մեր կողմից առաջարկվել է կիրառել հետևյալ մոտեցումը. ցուցանիշը հաշվարկել ոչ թե պահային տվյալներով, այլ օգտագործել միջինները, այսինքն.

$$Q_{\text{ըի}} = \frac{\overline{L\overline{U}}}{\overline{L\overline{A}}} \quad (1):$$

¹ Sku՝ <https://cyberpedia.su/11xd6bb.html> Данилин Валерий Федорович Современные методы управления текущей ликвидностью предприятия. 63-68

Այս դեպքում հաշվի է առվում նաև ժամանակի մեջ ցուցանիշի փոփոխությունը:

Այնուհետև առաջարկվել է իրականացնել ընթացիկ իրացվելիության գործոնային մոդելում փոփոխություններ՝ համարիչը և հայտարարը բաժանելով արտադրանքի իրացումից հասույթի վրա և բազմապատկելով ժամանակաշրջանի օրերի թվով: Արդյունքում կստանանք հետևյալ բանաձևը.

$$Q_{\text{ըի}} = \frac{\overline{L\overline{U}}}{\overline{L\overline{A}}} = \frac{\overline{L\overline{U}} \cdot 0:\text{Հ}}{\overline{L\overline{A}} \cdot 0:\text{Հ}} = \frac{S_{2\text{ը.}\overline{L\overline{U}}}}{S_{2\text{ը.}\overline{L\overline{A}}}}, \quad (2),$$

որտեղ՝ $S_{2\text{ը.}\overline{L\overline{U}}}$ -ն՝ ընթացիկ ակտիվների շրջանառելիության տևողությունն է, օրերով,

$S_{2\text{ը.}\overline{L\overline{A}}}$ -ն՝ ընթացիկ պարտավորությունների շրջանառելիության տևողությունն է,

Օ-ն՝ հաշվետու ժամանակաշրջանի օրերի թիվն է,

Հ-ն՝ հաշվետու ժամանակաշրջանի իրացումից հասույթն է:

Այստեղից պարզ է դառնում, որ ընթացիկ իրացվելիության գործակիցը կախված է ընթացիկ ակտիվների և ընթացիկ պարտավորությունների շրջանառելիությունից: Մասնավորապես, առաջարկված մոդելը թույլ է տալիս կառավարել ընթացիկ իրացվելիության գործակցի արժեքը՝ նշված ցուցանիշների տևողությունը կարգավորելու միջոցով:

Այսպիսով, մեր կողմից առաջարկվում է կիրառել իրացվելիության կառավարման հետևյալ մեթոդները՝ ակտիվների կառավարման, պասիվների կառավարման և իրացվելիության ցուցանիշների: Կազմակերպության ֆինանսական կառավարման ընթացքում առաջարկվում է իրականացնել կազմակերպության գնահատումը իրացվելիության տեսանկյունից, կատարել հաշվեկշռի իրացվելիության գնահատումը, իրականացնել իրացվելիության վրա ազդող գործոնների վերլուծությունը, ակտիվների և պասիվների կառուցվածքի վերլուծությունը, դրանց կառավարման համակարգի արդյունավետության գնահատումը, իրացվելիության գործակիցների հաշվարկը և վերլուծությունը և մշակել առաջարկություններ իրացվելիության հետագա կառավարման համար:

Գրականություն

1. **Баранов А.Н.**, Управление ликвидностью и платежеспособностью предприятия, "Экономика и социум" No 6 (37) 2017.
2. <http://economics.niv.ru/doc/dictionary/economy-and-law/fc/slovar-211-2.htm> Экономика и право: словарь-справочник Статьи на букву "У" (часть 2, "УПА"- "УСП").
3. **Гавриленко В.Г.**, Капитал. Энциклопедический словарь. – Минск: Право и экономика, 2009. - 858 с.
4. <http://fb.ru/article/10288/upravlenie-likvidnostyu-predpriyatiya> Автор: **Анастасия Давыдова** 24 Марта, 2012.
5. <https://cyberpedia.su/11xd6bb.html> **Данилин Валерий Федорович**, Современные методы управления текущей ликвидностью предприятия.

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական
խորհրդի անդամ, տ.գ.դ. Թ.Ն.Մանասերյանը: